

„PROVOKATÍV NÉZETEIM AZ ÉLETRŐL ÉS A HALÁLRA ELGONDOLKODÁSRA SERKENTIK AZ EMBEREKET”

PETER SINGERREL, A PRINCETON UNIVERSITY
BIOETIKA PROFESSZORÁVAL HALMAI GÁBOR BESZÉLGET

Többen Önt tartják napjaink legnagyobb hatású etikusának. Összefoglalná, milyen konkrét hatásai voltak eddigi munkáinak?

Nem tudom, így van-e, de ha igaz, hogy én vagyok a legnagyobb hatású élő etikus, akkor ezt leginkább az állatokkal kapcsolatos munkám hatása indokolja, különösen az *Animal Liberation* című könyvem, amely elindította a modern állatvédő mozgalmat. Itt mondható el egyértelműen, hogy sokakra voltam hatással. Sokan olvasták a könyvet, közülük többen olyan szervezeteket hoztak létre, amelyek jelentős változást értek el abban, hogy ma milyen törvényeink vannak és hogy miképpen gondolkodunk az állatokról. Itt elsősorban azokra a módosításokra gondolok, amelyeket az Európai Unió vezetett be az állattartással kapcsolatban, például a villanypásztorok használatának megtiltása a borjútállókban. Nemrégiben ezeket a kocák tenyésztésénél is betiltották. Feltételezem, hogy ezek a változások az én könyvemből is eredeztethetők. Persze, sok minden másnak is kellett még történnie, sok más ember erőfeszítése is áll még emögött, de hiszem, hogy az eredménynek része az én munkám is. Az éhséggel és a szegénységgel kapcsolatban is sokakra hatottam, de nehéz lenne pontosan megmondani, hogy milyen eredménnyel. Manapság sajnos igen ritka, hogy a filozófusok kézzelfogható hatással lennének a világra. Azt hiszem, hogy provokatív nézeteim a halál és élet kérdéseiről nem váltak széles körben elfogadottá, de hatással vannak gondolkodásunkra, és arra serkentik az embereket, hogy elgondolkojanak ezeken a kérdéseken.

Az Ön munkásságának egyik legvitatottabb pontja a „személyről” adott definíciója. Egyrészt azt mondja, hogy vannak olyan emberek, akik nem „személyek”, míg némely állat igen. A magamfajta jogászként felmerül a kérdés, hogyan lehet az Ön etikai „személy” fogalmát jogi fogalomként konvertálni.

A „személy” kritériumai adottak, így ugyanaz vonatkozik minden élőlényre. A személy képes arra, hogy felfogja saját létezését az időben, a személy-

nek van ön-tudata, valamint önmagára vonatkozó múlt- és jövő-tudata. Bevallom, számomra nem a definíció a fő kérdés, hisz a személyt tulajdonképpen bárhogyan meg lehet határozni, nézeteimet e koncepció nélkül is el tudom magyarázni. A vita tárgya az, hogy én meghatározom a fogalmat, de úgy, hogy mindenekelőtt morális súlyt helyezek rá, így az lesz a kérdés, hogy vajon azoknak az élőlényeknek, akikre én a „személy” fogalmát használom, komolyabb élethez való jogaik vannak-e, mint más élőlényeknek. Ez engem etikai szempontból érdekel, Ön pedig azt kérdezi, hogy mit tegyen itt a jog. Ha az emberek elfogadnák a nézeteimet, akarnám-e, hogy a jog átvegye az általam megalkotott „személy” fogalmát? A fogalom jelenlegi jogi meghatározása szerint ez nem működhet, mert a jogban – ahogy én értem – valaki vagy személy, vagy pedig dolog, a tulajdon tárgya, én viszont nem ezekben a terminusokban gondolkodom. Biztosan vannak olyanok, akiknek nincs meg az az „ön-tudatuk”, ami az én definícióm szerint a személy kritériuma, de nem gondolom, hogy ettől jogilag dolognak vagy tulajdonnak kellene őket tekinteni. Ilyen esetekre szerintem jó megoldás lehet az a jogi státusz, amit az Európai Unió Római szerződésének kiegészítése „érző lénynek” („sentient being”) nevez, amelynek jólétét nem lehet figyelmen kívül hagyni. Belátható, hogy – csakúgy, mint az én etikai munkámban – nem a két-, hanem a hárompólusú gondolkodás lehet a megoldás. Örülnék neki, ha a jog is elmozdulna ebbe a irányba. Ebben az esetben a jog három különböző kategóriával dolgozna, mindhárom más-más jogokkal illetve: a tárgy vagy tulajdon, az „érző lény” és harmadikként a személy fogalmával.

Az újszülöttek Ön szerint nem személyek. Mi akkor az akadálya megölésüknek, akár úgy is, ha minden fogvatékoság nélkül, egészségesen jönnek a világra?

Valóban nem gondolom, hogy a csecsemők személynek tekinthetők, így nem hiszem, hogy ugyanolyan súlyos dolog lenne megölni egy újszülöttet, mint egy felnőtt embert, aki élni akar. Mindemellett a

csecsemőgyilkosságért kiszabható büntetést csak kivételes esetekben változtatnám meg, mert egy gyilkos valójában a szülőket károsítja meg, ami nagyon komoly bűn és büntetését semmiképp sem volna szabad enyhíteni. A helyzet az, hogy a szülők azért hoznak a világra egy gyermeket, hogy azt szeretetben felneveljék, és ha valaki az ő beleegyezésük nélkül megöli azt a gyermeket, akkor a szülőket jelentős kár éri. Ennek a kérdésnek a jogi vonatkozásáról ennyit tudok mondani.

Meg tudná határozni azokat a súlyos betegségeket, amelyek esetében Ön szerint indokolt lehet egy újszülött megölése? Hol a határ a súlyos és a kevésbé súlyos betegség között? Ki és hogyan határozhatja meg ezt?

Erre a kérdésre nincs univerzális megoldás, hisz a válasz alapvetően függ az adott társadalomtól. Véleményem szerint a legfontosabb követelmény az, hogy a szülők – miután maximálisan tájékozódtak az újszülött állapotáról és annak lehetséges kimeneteléről – dönthessenek úgy, hogy nem akarják felnevelni a gyermeküket. A második követelmény pedig az, hogy bebizonyosodjon, más sem akarja örökbe fogadni ezt a gyermeket. Az például nem elég egy újszülött Down-kóros halálba segítéséhez, ha a szülők úgy gondolják, hogy ők nem tudnak vagy nem akarnak egy ilyen gyereket felnevelni. De ha volna például egy másik pár, amelyik úgy gondolja, hogy egy Down-kóros gyermek is élhet teljesen boldog életet és vállalná ennek a gyermeknek a felnevelését, akkor erre meg kell adni a lehetőséget. Abban az esetben viszont, ha senki sem vállalná az ilyen betegséggel születő gyermekek felnevelését és a társadalom nem biztosítana nevelésükre forrásokat, olyan körülmények között tartaná őket, hogy elkésérítő élet várna rájuk, akkor már védhetőbb azt mondani, hogy ha senki sem törődik az ilyen beteg gyerekekkel, akkor méltányos lehet megölni őket. Tehát a válasz jelentősen függ a körülményektől, a szülők és a társadalom hozzáállásától, és így nem is lehet előre meghatározni, hogy mely betegségek elég súlyosak a halálhoz és melyek nem.

Mi a véleménye arról a tavaly szeptemberi brit esetről, ahol egy sziámi ikerpár egyik tagja csak úgy tudott volna életben maradni, ha ikertestvérétől nem választják el, ami később mindkettejük halálát okozta volna. A bíróság döntése – hogy az életképes testvér megmentése érdekében végre kell hajtani a szétválasztást – az életképtelen testvér halálát jelentette. Ön milyen megoldást tartana etikusnak egy ilyen helyzetben?

A mint azt már az újszülöttekkel kapcsolatban kifejtettem, szerintem a szülői akarat a legfontosabb. Ebben az esetben a szülők – vallási okok miatt

– a szétválasztás ellen voltak, és én is az ő akaratukat követtem volna.

A bíróság döntése nyomán viszont legalább az egyik újszülöttet meg lehetett menteni.

Igen, de én – ahogy már korábban kifejtettem – nem hiszem, hogy ezeknek a csecsemőknek lenne élethez való joguk. Nem látok semmiféle kényszerítő körülményt arra, hogy a szülők egyértelműen kifejezett akaratát bárki megváltoztassa. A következő kérdés persze az, hogy mi lett volna a következménye annak, ha a szülők akarata szerint dönt a bíróság. Nem hiszem, hogy az Egyesült Királyságnak vagy bármely más államnak kötelessége lenne forrásokat biztosítani egy olyan helyzet fenntartására, ahol a szülők nem teszik meg azt a lépést, amely az élet megővésére leginkább módot adna. Ebből következően én a szülők akarata szerint nem választottam volna szét a sziámi ikreket, de nem is finanszíroztam volna életük fenntartását, hanem hagytam volna, hogy békében meghaljanak.

Ilyen esetben milyen indoklás várható el a szülőktől? A hitre, Isten akaratára való hivatkozás helyénvalónak tűnik, de mi van akkor, ha a szülők nem vallásosak, és azt mondják, hogy – mivel túl bonyolult az ikrek szétválasztása – hagyni kell őket meghalni abban a reményben, hogy a következő gyermek egészséges lesz.

Szerintem ez az érvelés is legitim. Én persze nem láttam az orvosi jelentéseket, de – az alapján, amit tudok az ügyről – én is pontosan így döntöttem volna, mert egyrészt nagyon komplikált operációról volt szó, másrészt egyáltalán nem biztos, hogy az életben maradó gyermeknek rendes élete volna, ezért hagynám mindkettőjüket meghalni, és hagynám, hogy a szülők újra próbálkozzanak.

Tudomásom szerint az orvosi vélemény úgy szólt, hogy az életben maradó csecsemő teljes életet tud majd élni.

Normális életnek lehet azt nevezni, ha valaki olyan alsótesttel él, amelyet sebészek kreáltak, hisz ennek a kislánynak nem volt sem valódi végbélnyílása, sem vaginája? Nagyon szeretném, ha tényleg jó lenne az élete, de tartok tőle, hogy túl nagy a kockázat. Szóval, úgy találom, hogy ez az élet rendkívül rossz körülmények között kezdődött, és megeshet, hogy csak igen intenzív orvosi segítséggel működhethet, de...

Ha jól értem, annak a ténynek, hogy az élet elkezdődött, nem tulajdonít jelentőséget.

Erről van szó. Tegyük fel, a terhesség korai szakaszában észreveszik az ikrek baját – azt gondolom, hogy ez így lett volna, ha ez a pár Angliában, nem pedig Máltán él –, és akkor az orvosok terhesség-megszakítást javasoltak volna, amit majdnem minden szülő elfogadott volna. Nem látok különbséget aközött, hogy a terhesség harmadik, negyedik havában, vagy a születéskor dől el a gyermekek sorsa. A konkrét eset sajátossága az, hogy lehetséges: ezek a vallásos szülők az abortuszt is hitük ellen valónak tartják.

Érdekelne a véleménye a magyar Alkotmánybíróság halálbüntetéssel kapcsolatos határozatáról, amelyben az emberi élethez és méltósághoz való jog egysége volt a döntés alapja. Az Ön felfogása szerint is elválaszthatatlan ez a két jog egymástól?

Ahogy már jeleztem, gondom van azzal a nézettel, amely szerint létezik egy minden emberre érvényes emberi méltóság, mert ez a felfogás nem veszi számításba az ember helyzetét, állapotát. Az ön-tudat megléte vagy hiánya itt fel sem merül, nem számít, hogy az illető valaha egyáltalán birtokában volt-e vagy lehet-e ön-tudatnak.

Tehát Ön szerint nincs minden embernek joga az emberi méltósághoz. És az élethez való jog vonatkozik-e minden emberre? Nem jár ez a kettő szükségképpen együtt?

Bevallom, ezen így még nem gondolkodtam, de az a véleményem, hogy az egyéni adottságok figyelembevétele nélkül nem kellene emberi méltósággal felruházni minden embert, csak azért, mert az adott fajhoz tartozik, míg ugyanezt – az egyed adottságainak figyelembevétele nélkül – csupán azon az alapon megtagadni másoktól, hogy nem tartoznak ehhez a fajhoz. Szerintem ez a probléma lényege. Egy egyszerűen megérthető példát mondanék arra, amikor szerintem abszurd volna emberi méltóságról beszélni: egy agykéreg nélküli újszülött esetében tudjuk, hogy tudat nélkül fog létezni egész életén át, így azt hiszem, nem állíthatjuk, hogy olyan emberrel van dolgunk, akinek van emberi méltósága, így azt sem gondolom, hogy volna élethez való joga. Ennek a csecsemőnek még tudata sincs, és nem is lesz. Ebben az esetben azt mondanám, hogy ha nincs emberi méltóság, nincs élethez való jog sem.

És mit gondol a magzat jogáról abortusz esetében?

Azt hiszem, az abortusz esetében is közvetlen kapcsolat van a kettő között. Nem volna szabad, hogy a magzat fájdalmat érezzen, ezért törvénynek kellene szabályoznia azt, hogy ha ez a veszély fenn-

áll, akkor milyen módon lehet megszakítani a terhességet. Itt nem az emberi méltóságról van szó, mert nem gondolom, hogy a magzatnak lenne emberi méltósága vagy élethez való joga.

Hogyan oldaná meg az eutanázia kérdését az élethez és az emberi méltósághoz való jog egységének ekve alapján?

Ebben az esetben egészen máshol keresendő a válasz. Ha van valami értelme az emberi méltóság fogalmának, akkor az épp abban áll, hogy az ember önálló személyként képes dönteni a sorsáról. A méltóság közvetlenül kapcsolódik ahhoz, hogy az ember úgy élje az életét, ahogy ő akarja. Így azt gondolom, hogy ha valaki egy olyan meggondolt, felelős döntést hoz, hogy gyógyíthatatlan betegsége miatt nem akar tovább élni, akkor – épp emberi méltóságát figyelembe véve – meg kell engedni azt, hogy dönthessen haláláról és azt is, hogy valaki – aki önszántából hajlandó erre – a halálba segítse. Szerintem az emberi méltóság sérülne akkor, ha – miután biztosak vagyunk abban, hogy az illető önszántából jutott erre az elhatározásra – nem engednénk megvalósulni akaratát.

És mi az etikus magatartás akkor, amikor egy terminális állapotban lévő gyógyíthatatlan beteg nem rendelkezik haláláról („living will”), és nincs módja akaratára kifejezésére, így másoknak kell kitalálni, hogy mi szolgálja az érdekét?

Ez sokkal nehezebb eset. El tudom képzelni, hogy Evalaki jogi szempontból nézve azt mondja: „Tiszteletben tartom azokat az eseteket, amikor a szándék világos, de ha nem az, akkor nem hatalmazhatok fel senkit az eutanázia végrehajtására.” Ugyan nem értek ezzel egyet, de azt hiszem, egyértelmű, hogy itt másról van szó. Szerintem, abban az esetben, ha nincs semmiféle utalás arra, hogy mit szeretne, mit szeretett volna a beteg, akkor bele kell élnünk magunkat a helyzetébe és el kell döntenünk, hogy jó-e neki így élni, akarná-e ezt az életet. Ez nagyon nehéz helyzet. Ha nem ismerjük az illető akaratát, akkor mindenképp meg kell próbálni találni valakit, aki elég jól ismeri a beteget és képes elfogulatlan döntést hozni. Az ilyen rendkívül nehéz döntéseket úgy lehetne megelőzni, ha minél több ember előre rendelkezne arról, hogy súlyos betegségek esetén mi legyen a sorsa. Mindemellett azt gondolom, hogy vannak olyan esetek, amikor elég egyértelmű, hogy az életet nem érdemes fenntartani. Én ilyen esetekben is elfogadom az eutanáziát.

Ön szerint mi tekinthető az élet végének? Van-e különbség az ön nézete és aközött, amely azt vallja, hogy a felsőagy leállásakor áll be a halál?

A kik ezt vallják, azok etikai álláspontot próbálnak kialakítani, amivel én is egyetértek. A baj az, hogy közben szépíteni próbálják a helyzetet és ezzel zavart okoznak. Én nem gondolom, hogy a felsőagy leállását a halál beálltának kellene tekinteni. Szerintem ettől a pillanattól fogva egyszerűen nem érdemes az embereket életben tartani. Nem hinném, hogy a beteg életével kapcsolatban az én filozófiám nagyon más magatartást vonna maga után, mint a másik nézet, de vallom, hogy egészségesebb tisztán gondolkodni ezekről az ügyekről.

Utilitaristaként nem gondolja-e, hogy igazuk van azoknak, akik szerint a jövőre vonatkozó érdek meghatározó jelentőséggel bír az eutanáziával kapcsolatos döntéseknél?

A mennyiben nem saját elhatározásból végrehajtott eutanáziáról van szó, akkor valójában olyan döntést próbálunk hozni, amelyet egy jövőbeli érdek vezérel. Az önkéntes eutanázia esetében viszont tényleg az érintett személy döntéséről van szó. Megeshet, hogy valaki olyan döntést hoz, amely nem teljesen szolgálja az érdekeit. Van olyan ember, aki még akkor is ragaszkodik az életéhez, amikor egy külső szemlélő már úgy gondolja, hogy ez már nem szolgálja az ő érdekét, míg mások a halált választják olyan esetekben is, amikor kívülről úgy tűnhet, hogy érdemes lenne tovább élniük. Én mindenesetre az érintettekre bízom a döntést, hiszen feltételezem, ők tudják leginkább, hogy mi jó nekik.

Elégedett-e ön a több mint húszéves gyakorlatot legalizáló hollandiai eutanázia törvénnyel? Ez lenne az optimális megoldás?

Úgy tűnik, hogy eddig ez a holland törvény a lehető legjobb megoldás. A kérdés az, hogy olyan országokban is be lehetne-e vezetni egy ilyen törvényt, ahol az orvosnak nincs közvetlen, rendszeres kapcsolata a beteggel. Maguk a hollandok is megjegyzték, Amerikában nem jellemző az, hogy rendszeresen találkozná ugyanazzal az orvossal a beteg, így azt hiszem, a holland módszert itt sokkal nehezebb lenne alkalmazni. Viszont ideális megoldás lehet ez azokban az országokban, ahol létezik – például háziorvosi rendszerben – hosszú távú orvos–beteg kapcsolat.

Ezek szerint ez a jog egy meghatározott orvos–beteg kapcsolathoz kötődik? Csak ott van joga az embereknek az eutanáziára, ahol folyamatos orvos–beteg kapcsolatra épülő rendszer működik?

Azt hiszem, az a probléma, hogy valahogyan meg kell bizonyosodni arról, hogy a rendszer jól működtethető. Végül is, ha használnám egyáltalán a „jogok” fogalmát, akkor a válaszom az lenne, hogy minden értelmes felnőtt embernek joga van eldönteni, mikor akar meghalni. A kérdés az, mindezt úgy hajtják-e végre, hogy az emberek igenis megfelelő módon hozzák meg az ilyen döntéseket és a rendszerrel senki nem él vissza. Úgy tűnik, Hollandiában bevált a rendszer. Lehet, hogy máshol is működhet, de ugyanúgy elképzelhető, hogy vannak országok, ahol nem lenne annyira sikeres. Azt nem mondanám, hogy az Egyesült Államokban nem támogatnék egy ilyen rendszert, de először kis méretben mindenképp tesztelni kellene.

Lehet egyáltalán ezen jogok egyetemességéről beszélni?

Azt hiszem, egyetértünk abban, hogy ha vannak egyetemes emberi jogok, akkor minden embernek joga van ahhoz is, hogy eldöntse, folytatódjon-e az élete. De ha a holland rendszert változtatás nélkül átültetnék az USA-ban, akkor lehet, hogy nem ugyanaz lenne az eredmény, mint Hollandiában. Lehet, hogy itt nem mindig tartanak tiszteletben az emberek akaratát – például azért, mert szegény, fekete vagy iskolázatlan az illető, esetleg olyan doktor kezeli, aki költségkímélés miatt – például a társadalombiztosítás nyomásának hatására – megpróbálja megspórolni a további gyógyítás költségeit. Ezek a megvalósíthatósági kérdések számomra komoly aggályok. Ezért gondolom, hogy kis méretek között kellene kipróbálni a rendszert – ahogy Oregonban az öngyilkosságban való közreműködés kapcsán tették –, hogy kiderüljön, működőképes-e, illetve mit kell változtatni annak érdekében, hogy az önálló döntési jog tiszteletben legyen tartva.

Természetesen az egyes országoknak bizonyos mérlegelési jogot kell biztosítani a jogok érvényre juttatásában, de ez nem mehet el odáig, hogy a nemzetek közössége lemond valóban egyetemes jogok nemzetközi kikényszeríthetőségéről.

Egyetértünk, és én azt gondolom, hogy az ilyen dokumentumok megfogalmazásában nagyon óvatosnak kell lenni, hogy biztos legyen, az adott jog valóban egyetemes jog, mint például a szólásszabadság joga. Ilyennek kell lennie az orvosi kezelésünkre vagy az életünk megszakítására vonatkozó döntések jogának is. Ezt így kellene meghatározni és nem konkrét jogi megoldások egyetemessé tételével, mert azok hatása rendszerspecifikus.

Ön szerint van-e esély arra, hogy a közeljövőben változik az eutanáziával kapcsolatos jogi szabályozás?

Szerintem lesz változás és sokan fogják követni a Holland példát. Belgiumban például – ahol a lakosság fele beszéli a szomszédos ország nyelvét és figyeli, hogy mi történik ott – érezhetően több az ezzel kapcsolatos felvetés, és szerintem várható törvénymódosítás. Nem hinném, hogy az én nézeteim hatással voltak arra, ami Hollandiában történik, az egy más folyamat. Az orvosi technológia gyors fejlődése is oka annak, hogy ilyen égetővé vált ez a kérdés. Ahogy az orvosok egyre többet tudnak tenni azért, hogy valakit életben tartsanak, a betegeknek egyre nagyobbak az igényeik, de nem vagyok biztos benne, hogy ez így jó. Elindult egy társadalmi folyamat, amely szerintem nem az én filozófiám következménye. Persze, a folyamat nem buktatók nélküli, például Ausztrália északi területén elfogadtak egy törvényt, amit aztán a szövetségi parlament hatálytalanított, és a vita folytatódik.

Térjünk vissza a „személy” meghatározásához. Milyen kritériumok alapján tekinthető egy állat „személynek”?

Az erre vonatkozó kutatás hiányos, és én nem vagyok szakembere ennek a kérdésnek, de tudom, több megfigyelés alátámasztja, hogy vannak ilyen állatok, és a sokat vizsgált emberszabású majmokkal kapcsolatban már bebizonyosodott, megfelelnek a „személy” fenti kritériumainak. Úgy tudom, a tudomány jelenlegi állása szerint ugyanez elmondható az elefántokról is, míg például a delfíneket és a bálnákat túl nehéz megfigyelni ahhoz, hogy biztosan igazolható legyen ez az állítás, és azt sem tudjuk, hogy mely más állatfajokat tekinthetünk még „személyeknek”.

Akkor viszont felvetődik a kérdés, nevelhetünk-e egyáltalán állatokat azzal a céllal, hogy azután megöljük és elfogyasszuk őket.

Azt gondolom, hogy nem mindegy, milyen állatról van szó. Egy ön-tudat nélküli élőlény esetén lehet azzal érvelni, hogy az embernek létfontosságú érdeke fűződik az állat megöléséhez. Akkor tudok egyetérteni ezzel az érveléssel, ha olyan élőlényekről van szó, amelyek nem személyek. Ha egy baromfi-nak természetközeli, jó élete van és fájdalommentesen ölik le, és ez az egyetlen megoldás arra, hogy az állatok továbbra is ugyanilyen életet éljenek, akkor ez a magatartás védhető. Ez azt is jelenti, hogy ha étkezés céljából nem lehet állatot ölni, akkor nincs értelme tenyészteni őket. Viszont ha egy olyan állatról van szó, amelynek van idő-tudata és van preferenciája a jövővel kapcsolatban, akkor szerintem ez az érvelés már nem működik.

Az Ön etikai felfogásával kapcsolatos viták másik tárgyát azok a javaslatok jelentik, amelyek a szegénység megszüntetését célozzák a világon. Ön lényegében az egyének lelkiismeretére apellál, mondván, hogy azok, akik a nem feltétlenül szükséges, luxus jellegű kiadásait nem juttatják el a nélkülözőknek, nem élnek etikusan. Nem gondolja, hogy ezzel igazságtalanul nagy terhet rak az egyénre, miközben kormányok összehasonlíthatatlanul nagyobb összegeket költenek nem feltétlenül szükséges dolgokra, például fegyverkezésre, és a nemzetközi közösségről sem mondható el, hogy mindent elkövet a világ szegénységének felszámolása érdekében? Vagyis mi lenne az államtól elvárható etikus magatartás?

Szó nincs arról, hogy nem szeretném, ha a nemzetközi közösség vagy az államok többet tennének ezen a területen. Igenis van mit tenni, és azt gondolom, szegényen, hogy egy olyan gazdag ország, mint az Amerikai Egyesült Államok, GDP-jének csak egy ezrelékét fordítja segélyekre. Mindemellett azt hiszem, hogy az egyéneknek is komoly felelőssége van és igenis jelentős hatása lehet annak, ha fontos ügyeket képviselő szervezeteket anyagilag támogatnak. Persze, lehet és kell is leveleket írni parlamenti képviselőknek, hogy tudják, az a véleményünk, szegényen, hogy az ország nem ad több segílyt, de tartok tőle, hogy az ilyen leveleknek nem túl nagy a hatása. Azért persze érdemes kipróbálni, milyen hatást lehet így elérni, de ha egy legitim szervezetnek ad valaki adományt, akkor biztos lehet abban, hogy lesz hatása a támogatásának; lehet, hogy csak néhány család életét fogja segíteni, de az is fontos lehet. Fontos kérdés számomra, hogy mit tud tenni az egyén, illetve mit kellene az embereknek tenniük olyan helyzetekben, amelyekben viszonylag tehetetlenek vagyunk országunkkal vagy a nemzetközi közösséggel szemben. Az biztos, hogy kisebb számú ember életére az egyéni támogatás is jelentős hatással lehet.

Több írásában utal arra, hogy az egyéneknek nem kellene alapszükségletein túl költenek és az így megmaradó forrásokat jótékony célokra kellene fordítani. Azt is mondta egy könyvesboltban szervezett író-olvasó találkozó során, hogy például a könyvekre fordított pénzt is megspórolhatjuk, ha inkább könyvtárból kölcsönzünk.

Igen, persze én is vásárolok könyveket, mert szeretem, ha körülvesznek. Azért érdemes belegondolni, hogy egy könyvet kikölcsönözhetünk a könyvtárból is, és az árán – ami akár 40–50 dollár vagy még több is lehet – akár életet menthetünk, ha egy diartheás gyerek kezelésére adjuk. Több olyan példát

nyújtok írásaimban, amelyek illusztrálják, hogy mennyire szerencsések vagyunk mi és mennyire nem élet-halál kérdés az számunkra, hogy mire megnyit költünk, míg sokak számára az lehet. Ezek a példák azt mutatják, hogy mi mindent tehet az egyén, mekkora hatást lehet elérni még kevés pénzzel is. Nehéz a könyvvásárlás mellett érvelni, ha a másik oldalon az áll, hogy egy könyv árán életmentő orvosságot vehetünk egy gyereknek.

Az etikus állammal kapcsolatos másik kérdés azoknak az embereknek a megbüntetésére, akik másoknak sohasem okoztak kárt, csak saját maguknak, mint például a drogfogyasztók. Hogyan vélekedik a zéró-tolerancia elvét megvalósító amerikai „drogháborúról”, amit oly szemléletesen ír le Steven Soderbergh Oscar-díjra jelölt filmje, a Traffic, és amelynek eredményeként – ahogy azt Douglas N. Husak e számunkban közölt tanulmányából is tudhatjuk – a börtönök tele vannak másokra ártalmatlan drogfogyasztókkal?

Aminap olvastam valamelyik lapban egy olyan emberről, aki tizenegy évet töltött börtönben azért, mert néhány gramm kokaint találtak nála. Szerintem ez teljes őrültség. Nem tisztáztam még magamban minden, kábítószerrel kapcsolatos kérdést, de úgy látom, hogy a „drogháború” inkább árt, mint használ. Nemcsak a zéró-tolerancia kérdéses – ami embertelen börtönbüntetéssel jár –, hanem az is, hogy mit lehet elérni a drogok tiltásával, legalábbis a drogfogyasztóknál. Az világos, hogy miért kell betiltani olyan mérgeket, amelyekkel akár emberek ezrei ölhetők meg, de kétlem, hogy a marihuána, a kokain vagy heroin betiltásának bármiféle pozitív eredménye lehetne. Én például a marihuánát nem tartom nagyon ártalmas drognak. Használata okozhat zavart állapotot – magam is láttam ilyet –, ezért azt gondolom, hogy az emberek figyelmeztetése lenne a megoldás, úgy, ahogy a dohány esetében teszik, ami valóban nagyon ártalmas drog.

A tiltást azzal az érveléssel szokták legitimálni, hogy a drogfogyasztás olyan könnyű drogokkal kezdődik, mint a marihuána, és ezt a kemény drogok követik.

Nem tudom, mennyire igazolt ez a vélemény. Már vagy ötven éve használják ezt az érvelést, de nem hiszem, hogy készült olyan tisztességes kutatás, amely ezt alátámasztaná. Ha mégis igaz lenne ez az állítás, akkor azon kellene elgondolkodni, hogy mi a lejtő alja. Feltehetőleg a heroin. Sok ember használ heroint. Sok halált okoz ez a drog, részben azért, mert tiltott. Az esetek különbözők, hisz lehet a halál oka

túladagolás vagy AIDS, esetleg hepatitisz, ha ugyanazt a fertőzött tűt használják. Oka lehet a halálnak az is, hogy – tiltott dologról lévén szó – a drogfogyasztó kiszakad a társadalomból és egy illegális szubkultúra részévé válik, ahol tiltott szenvedélye fenntartásához rengeteg pénzt kell szereznie.

Az igazi kérdés az, mi történne, ha legalizálnák a kábítószer-fogyasztást.

Vannak olyan kisebb kísérletek – például Angliában, Hollandiában –, amelyek során a fogyasztók legalizáltan jutnak utánpótláshoz. Nekem úgy tűnik, hogy ennek a módszernek kevésbé rosszak a következményei, mint a teljes tiltásnak. Természetesen meg kell vizsgálni, hogy milyen hatása van ennek a drogfogyasztókra és a társadalom többi tagjára. Biztos vagyok benne, hogy a társadalomra gyakorolt hatás kevésbé rossz, mert ha a fogyasztóknak nincs szükségük pénzre ahhoz, hogy heroinhoz jussanak, csökkenni fog a bűnözés. Ez elég jelentős előny. Ha feltesszük, hogy több ember válna heroinfogyasztóvá – bár nem hiszem, hogy így lenne –, a probléma akkor is jóval kezelhetőbbé válna, és szerintem a kezelhetőség érdekében még ezt az árat is érdemes megfizetni. Lehet, hogy így több heroinfogyasztó lesz, de ez a szenvedély nem fogja mindenképp a halált és a bűnözést jelenteni.

Ennél a példánál maradva, Ön szerint az államnak van-e életvédelmi kötelezettsége azokkal a heroinfogyasztókkal szemben, akik esetleg nem törődnek azszal, hogy belehalhatnak szenvedélyükbe?

Először is, nem biztos, hogy helyes a premissza, hisz sok heroinfogyasztó halálának az oka az, ahogyan a heroint használja, és nem lehet tudni, hogy többen vagy kevesebben halnának-e meg, ha a heroin használata teljesen legális lenne. Én úgy hiszem, hogy kevesebben halnának meg, ha ez rendeződne. Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy van-e az államnak életvédelmi kötelezettsége, azt gondolom, az államnak attól kell védenie polgárait, hogy gondatlanság vagy tudatlanság miatt ne kockáztassák az életüket. Itt van például a biztonsági övek kérdése. Én annak az államnak a polgára vagyok, amely a világon először tette kötelezővé a biztonsági öv használatát. Ausztráliában azért támogattam ezt az ügyet, mert úgy gondolom, hogy akik nem használtak biztonsági övet, azok nem tudatosan döntöttek amellett, hogy a biztonsági öv nem viselésének szabadsága érdekében kockáztatják életüket, egészségüket. Egyszerűen sokaknak nem volt szokása a biztonsági öv viselése, mások apatikusak, meggondolatlanok vagy lusták voltak. Aztán később

sajnos közülük sokan megbánták, vagy a családjuk bánta, ha meghaltak egy balesetben. Azt gondolom, ez indokolt lépés volt az állam részéről. Az már egy más történet, amikor valaki tisztában van a veszéllyel és tudatosan hoz meg egy ilyen döntést. Ha például a heroin használatát legalizálnák, akkor mielőtt valaki számára elérhető lenne a drog, az illetőnek valamilyen vizsga során kellene bizonyítania, hogy tisztában van a heroin használatának következményeivel, hogy beszámítható elmeállapotban, kellően átgondolt döntést hoz. Azt gondolom, hogy innen kezdve megszűnik az állam életvédelmi kötelezettsége.

Mi van azokkal az esetekkel, amikor az egyéni jogok szembekerülnek az állam életvédelmi kötelezettségével? Ilyen az az eset, amikor a bukósisak használatát vallási alapon utasítják el, holott a sisak az életük védelmét szolgálja.

Szerintem ebben az esetben is ugyanúgy kell eljárni, mint a heroinnál. Ezeknek az embereknek egy elbeszélgetés vagy vizsga során bizonyítaniuk kellene, hogy értik, mi a következménye annak, ha nem hordanak bukósisakot. Ezen kívül olyan biztosítás megkötésére kellene őket kötelezni, amely fedezi az esetlegesen felmerülő költségeket. Ha ezeket megtették, akkor egy igazolvány tanúsítaná, hogy sisak nélkül vezethetnek motort, mert tisztában vannak a lehetséges következményekkel és a költségeket is viselik.

Mit gondol az állam életvédelmi kötelességéről az abortusz esetén, ami mind a német, mind pedig a magyar Alkotmánybíróság fő érve az anya önrendelkezési jogának korlátozhatósága mellett?

Szerintem abortusz esetén szó nincs életvédelemről, hisz a magzat nem „személy”. A szülők tudják eldönteni – de leginkább a terhes nő –, hogy világra akarják-e hozni a magzatot.

Ez a döntés bármikor meghozható? Akár a kilencedik hónapban is?

Mindig vannak határesetek. A kilencedik hónapban azért én megpróbálnám rábeszélni a nőt, hogy tartsa meg gyermekét, hisz az örökbeadás lehetősége még mindig ott van számára, és ha egészséges gyermeket szül, akkor valószínű, hogy lesz, aki felnevelje az újszülöttet. Elég groteszk dolog a terhességet ennyire későn megszakítani, de én még ekkor sem erőltetném, hogy szüljön az, aki nem akar.

Milyen etikai kérdések foglalkoztatják még Önt az új millennium kezdetén?

Most leginkább az érdekel, hogy a globalizáció milyen újfajta etikai kérdéseket vet fel számunkra. Folytatom azt a munkát, amin évek óta dolgozom: a gazdagok felelősségéről a szegények iránt. Persze, ez is kapcsolódik a globális közösség témájához, hisz a kérdés fel sem merülne, ha például a Princetonban élő emberek nem tudnának arról, mi történik Szudánban és nem éreznék úgy, hogy tehetnek is valamit az ügy érdekében. Manapság a televízión keresztül azonnal megtudjuk, mi történik a világban, és ha kell, segélyeket küldhetünk a rászorulóknak. Érdekel még a globális felmelegedés kérdése is, ami egyértelműen nemzetközi megoldást követel, hisz amit a gazdag országokban élők tesznek, az kihat a világ más részeire, és ugyanúgy, amit Indiában tesznek, az befolyásolja az Egyesült Államok klímáját. Foglalkozom még a humanitárius beavatkozások problematikájával, hisz – ahogy utaltam rá – megoldandó kérdés az, hogy milyen alapon lehetséges népirtás és más atrocitások esetén beavatkozni. Nagyon érdekel a világkereskedelem szabályozása, ami annyi érzellemmel van tele, nem is beszélve a WTO seattle-i ülése elleni tüntetésekről. Azt gondolom, hogy a világ irányításával kapcsolatban olyan kérdések merülnek fel, amelyeknek politikai és etikai komponenseik vannak, mint például a génkutatás és -tesztelés kérdése. Ha elég hosszú – akár százéves – távlatban gondolkodunk, akkor belátható, hogy ezek az ügyek egyértelmű befolyással lesznek az emberi faj jövőjére. Jelentős változást fog hozni például, ha hatással lehetünk arra, hogy genetikai adottságainkat megváltoztassuk, és fontos, hogy az emberek már most elkezdjenek gondolkodni azon, amit a technológia hamarosan lehetővé tesz.

Vannak-e jelei annak, hogy egy etikusabb élet irányába haladunk?

Hiszem, hogy van hosszú távú morális fejlődés, de tisztában vagyok azzal is, hogy – különösen a XX. század történelmére visszatekintve – nehéz ezt felismerni. Én a morális fejlődés jelének tekintem azt, hogy ezeket a szörnyűséges eseményeket – mint a holokauszt, a sztálinizmus, Kambodzsa, Ruanda, Bosznia – annyian elítélik és keresik a megoldást arra, hogy ilyen többé ne történhessen. Ehhez képest azokkal a kegyetlenségekkel, amelyek a középkorban történtek, nem járt együtt semmiféle bünbánat vagy ítélezés. De a Biblia is tele van öldökléssel. Azt hiszem, a világ ma – különböző okok miatt – a korábbi koroknál elkötelezettebb a morális elvek követése iránt. Igaz, a morális magatartást nagyon nehéz betartatni, de szerintem jó úton haladunk.